

Bori Imre

Álom a nyárról

A természet igen sokszor volt már kerete írói mondanivalónknak. Az érzések, hangulatok indítóokai lehetnek az áramló gondolatoknak, még az olyanoknak is, amelyek jellegükénél fogva aligha illenének bele a geográfiailag meghatározható táj fogalmába. Az író néha a tájba menekül, a gondolkodó, a kimondottan racionalista is, mint Camus, aki idegenkedik különben a természet természetes környezetétől s mintegy mindig emberekben gondolkodik, és minden mást csak jelez, hacsak különösebb témakényszer nem parancsolja, mondanivalója egy részét kénytelen a forma egy lazább, vallomásszerűbb formájában kifejezni, amely mióta a polgárság a történelem színpadára lépett, egyszer volt természetes köntöse a menekülő gondolatnak.

Camus menekül. Ez a Voltairekhez méltó racionalista, akiben talán a legmagasabbra szökkent a francia irodalom kedves gondolkodási és kifejezési módja, a rációtól a legellentétebb vidékre vágyik érzéseit száműzni. Nem ő az első. Már Rousseau is, a polgárság hajnalán, éppen a természetes életet sirja vissza és filozófiát csíhol az elveszett aranykorból. Camus is azt sirja vissza, és a nyári álom, amelyben kötetlen meditációk sorában áramlik a mediterrán ég nyilazó fényei alatt a gondolat az örökre elveszett aranykorról. Camus talán legnagyobb olyan európai íróink egyike, akiben kora gondolatai legjobban megnyilatkoztak, akiben törekvések és hajlamok, vágyak és illúziók olyan jellemző ötvözetet alkotnak, hogy reprezentáns íróvá avatják. És ha már ő is az arankort sirja vissza, a görög álom tűnő Itthakáját, és hajlandó a derűs földközi tengeri ég varázsából mítoszt teremteni, akkor ez nem tűnő írói divat, hanem mély polgári vágy, az ember legmélyebb lényéből fakadó érzés, ami nélkül vigasztalást aligha találna osztályok és emberi sorsok nagy revolúciójában.

Az írói modornak is meg van a maga társadalmi feltételezettsége. Így a táj is, több mint egyszerű emberi élményanyag. Az író kezében a táj igen sokszor lényeges mondanivalót fejezhet ki, világnézeti problémákat vethet fel. A polgári írónak pedig egyenesen a még szabad terület, ahol biztonságban érezheti magát, ahol nem kísértik osztálya árnyai, ahol otthon érezheti magát, ahol fesztelenebbül vallhat önmagáról. Sőt ez az egyetlen hely ma, ahonnan a menekülő polgár még önmaga ellen is fordulhat és legszentebb ideáljait céloz-gathatja. Az üres kéz, amely olyan találó hasonlat Camus e kötetében, sokkal jobban kifejezi írója lényeglátását, mint gondolnánk. Az illúziók rég a semmibe tűntek a művész markában nem ragadhat meg a valóság. A természet perspektívájából azonban már lehetséges a lényeg és az igazság, sőt az elveszett szépség meglátása és rögzítése is. Camus panasza csak a receptet kínálja fel, amikor azt mondja, hogy hátat fordítottunk a természetnek, szégyeljük a szépséget. Vissza a görögökhöz! — ez a jelszava, pedig az egész kötetből kicseng a tudat, hogy „régén elzengetek már Sapho napjai”, hogy az elveszett Éden,

mégna a szépség fái lombozzák is, a meglévő társadalomban — konkrétan a franciában — soha meg nem található. „Nyomorult tragédiáink irodák akaratát lehellik, véres verejtekünk a zsiros tintáé.”

És így döbben rá Camus, a gondolkodó, míg egy valóságos nyár kulisszái között az igazi után vágyódik, ami szépség, emberi teljesség, érett igazság, és tündöklő emberi szerencse, hogy a ma filozófusa, gondolkodója mennyire távol áll az igazi valóságtól, amely számára felmérhetetlen és megfoghatatlan. A vakond gondolkodik — íme a sokáig keresett és végre fellelt meghatározása a mai gondolkodó polgár állapotának. A görögök korában nem így volt, sóhajtott fel. És kalandokba bocsátkozik, hogy megkeresse a derút és szépséget. Mondanunk sem kell, csak azért indul el, hogy bebizonyíthassa: nem lehet megtalálni.

Mert valahol megvan a igazság! „Az embernek van mégiscsak igaza, hamár nem oka semminek”. Ez az a végső konklúzió, amit a gondolkodó Camus levonhat e tanumánykötet bár tündöklő, de annál inkább borongós atmoszférájú lapjain. Nem Camus filozófiájának csődjéről van szó, mint inkább a polgári társadaloméről. Régen elmúltak már azok a napok, amikor a polgár jogot formálhatott magának, hogy az emberiség nevében beszéljen. Camus már csak az emberről szól. A megszorítások, amelyek ebből következnek, sokkal súlyosabbak, mintahogy első pillanatra is látszanak. A magános ember, a társadalmilag izolált egyén keserve szólalt meg ezeken a lapokon, és elkendőzhetetlenül tör fel az elveszett aranykor utáni fájdalom és keserves vágyakozás.

A polgár Camus sokkal becsületesebb, minthogy eltitkolhatná vágyait és meghamisítaná álmait az illúziók kedvéért, még akkor sem, ha ez a nyílt magamegmutatás éppen e vágyak végsőfokú tagadását is jelenti. Hiába írja elkeveredve: „Nem hiszek annyira az észben, hogy higgyek a fejlődésben, vagy más filozófiában.” És mégis örök pórt folytat éppen az Ész nevében az emberi fejlődés nagyszerű törvénye megvédésért, hogy idők jöjjenek, amikor az ember nem lesz kiszolgáltatva az erőszaknak. „Foltozzuk meg ami elszakadt, tegyük az igazságot lehetővé egy olyan világban, amely szemmel láthatóan annyira igazságtalan, adjuk vissza a század szerencsétlenségével mérgezett népeknek szerencséjükbe vetett hitüket. Természetesen ez emberfeletti feladat. De emberfelettieknek hívják éppen azokat a feladatokat, amelyek megvalósításához hosszú időre van szüksége az emberiségnek. Ez az egész.”

Ez pedig végső fokon az ember megcsonkítottságának bevallását jelenti. Azt jelenti, hogy az emberi élet ma nem teljes, hogy hiányzik belőle a szépség és a szabadság, amely annyira kilátástalanná teszi a mai polgár életét. Mert miért volt szükség e nyári álom végigálmódására? Hogy rádöbbenhessen az író éppen az alapideálok nemlétezésére. Hogy rádöbbenhessen az ember deformáltságára, ami annyira bántó tud lenni e déli ég verőfényében. És ez a déli verőfény is kerete és keresett alkalmja a könyvbe foglalt vallomásoknak. Így vált Camus tudatában kettő ember és polgár valamikori egysége. És ezért száll harcba az író ismét. Azt a rádöbbenést is hirdeti, hogy a míthosok szimtolizálhatnak valamit életünkben, de nem fejezhetik ki tökéletesen. Sypsihos csak alkalmi megoldás, és még Prometheus sem mondhatja el korunk mondanivalóinak teljességét, bár még övé a teljesség látszata. A tudat, hogy csonka és torz az ember élete, immár Camus birtoka is. Csak az emberi becsületesség teljességével kell e felismeréssel sáfárkodni. A gondolkodó és alkotó Camus eddigi munkássága a bizonyossága annak, hogy bízhatunk benne és a tettek sem hiányoznak majd a felismerés mögül.

Így vált Camus nempretenziózus tanulmánykötete érdekes kordokumentummá, és így olvashatja mindenki, akit izgat és érdekel korunk minden szellemi jelensége, és külön az, amit a polgárság hangja, egy zsákutcába jutott

világé a maga teljes érzelmi és ideológiai káoszával és vágyaival, amelyek ma már, és bizonyosság ez, csak vágyak és káosz marad. Camus Nyara is ezt példázza. Kevesebb irodalmat és több aggodást találtunk mint vártuk kézbevéve a kötetet. Ez azonban semmit sem von le a kötet értékéből.

Bálint István:

DOS PASSOS: USA TRIOLOGIA

(Otokar Kersovani, 1956)

A világirodalom egyik legérdeke-
sebb és egyben legmerészebb vál-
lalkozása ez a regény. Nem keveseb-
bet akar, mint átfogó képet adni a
világtörténelem legösszetettebb tár-
sadalmaról, a modern kapitalizmus-
ról, s a világ legsokrétűbb országáról,
az USA-ról. Valami modern emberi
színjátéknak készült, de abban a
korszakban amikor a társadalmat
már nem lehet olyan könnyen egész-
be fogni, mert a társadalmi ható-
erők rejtettebbek, összetettebbek,
mert az emberek nem olyan közvet-
lenül csinálják történelmüket és ép-
pen ezért történeteikből nehezebb
összehozni egy egész nagy ország ké-
pét. Dos Passos mégis vállalkozik e
nehéz feladatra. Ehhez azonban for-
radalmi újításokat kell bevennie a
regénybe. Az irodalom csakis embe-
rek ábrázolásával adhat képet a vi-
lágról. Dos Passos egyes megoldást
talált: életforgácsokat ad, párhuzam-
osan egymás mellé vonultat fel
egy egész sor embert, egymástól
független, vagy csak lazán össze-
függő életükkel. Ezekből a mozaik-
okból magának az olvasónak kell
összerakni az egészet. Így aztán még
az egyéni életek véletlenjei sem
rontják az összhangot, hanem szer-
vesen bekapcsolódnak az egészbe,
úgyhogy érezzük: a kapitalista tár-
sadalom nem valami absztrakt fogal-
lom. A kép egészének kialakulását
megkönnyíti, hogy beleszövi az

USA-ra legjellemzőbb emberek éle-
tét, Fordtól Edisonig, — s még hozzá
nem is találomra rángatja elő a
nagy neveket, hanem mindég azt
veszi elő, amelyiknél legteljesebben
megnyilvánul az a mozzanat, amely-
re rá akar világítani, az a pillanat,
amellyel foglalkozik. És van még
egy újítása: az egyéni életek légtö-
rének megragadására kivonatokat
közöl az újsághírekből. Mindebből
aztán kibontakozik előttünk az USA,
a modern kapitalizmus legnagyobb-
rúbb, legművészebb képe.

A triológia első része a háború
előtti évekkel foglalkozik. Ez a lendü-
letben lévő Amerika, a korlátlan
lehetőségek, a cipőtisztítóból millió-
mossá nőtt emberek hazája. A lendü-
let kísérője az elégedetlenség.
Mindenki többet akar. A férfiak dol-
goznak és egyetemre járnak, a nők
saját lábukra állnak és aki csak te-
heti, nagyméretű kapitalista tevé-
kenység árába veti magát. Az em-
berek kiélhetik tevékenységi vágyu-
kat. Csak az első rész végén, bukkán
fel előttünk egy ember, akinek éle-
te már jelzi, hogy ez a lendület nem
is olyan problémamentes, nagyon is
meg vannak a korlátai. A második
rész már a háborúba viszi az olva-
sót. Itt jelentkeznek először a he-
mingwayi típusú amerikaiak. Az ele-
jén a már elmondott dolgokat is új-
ból elmeséli, de most már problé-
mákkal terhelt emberek életén ke-